

Gestació subrogada i feminismes

Anna Morero

Nadia Sanmartin

Des que el 1978 va néixer el primer nadó a través de la fecundació in vitro, hem estat testimonis d'una ràpida evolució de moltes altres tècniques de reproducció assistida, algunes d'elles simples variants de la fecundació in vitro, i d'altres més complexes. Aquests avenços en les tècniques de reproducció assistida han anat acompanyats d'un debat social, ètic i legal que avança al mateix ritme que ho fa la innovació en aquest àmbit. De fet, les tècniques de reproducció assistida són centrals en la configuració de les identitats individuals, familiars i també col·lectives, a la vegada que esdevenen el pal de paller d'alguns drets i desitjos relacionats amb la maternitat i la paternitat que s'enreden i interseccionen amb altres temes rellevants en el context dels drets de les dones.

D'altra banda, les tècniques de reproducció assistida sempre han estat un àmbit de gran interès pels feminismes, però no només perquè aquestes tècniques tenen gènere i (re)produïxen el gènere, sinó perquè interseccionen amb altres qüestions que són centrals tant pels moviments feministes com pels feminismes acadèmics. Des dels inicis, l'encaix d'aquestes tècniques i les seves implicacions no ha estat fàcil pels feminismes, i el posicionament d'aquests no ha estat homogeni sinó que ha tendit a dividir-se quan es tractava de donar resposta als dilemes que aquestes tècniques van plantejar des dels anys vuitanta, i que encara continuen plantejant en l'actualitat.

Els inicis de les tècniques de reproducció assistida i la seva relació amb els feminismes

En els inicis de les tècniques de reproducció assistida, entre els feminismes existia una certa ambivalència cap a aquestes tècniques perquè, per una banda, eren vistes com una ajuda per les dones amb problemes de fertilitat, a la vegada que feien possible alliberar-se de les limitacions biològiques associades amb la reproducció. Per altra banda, existia un ferm rebuig cap aquestes tècniques perquè es considerava que contribuïen a consignar les dones al seu destí biològic, a partir d'intervencions mèdiques absolutament dominades pels homes. A més a més, les esperances de l'alliberament de les limitacions biològiques, ràpidament van donar pas a importants crítiques i a la denúncia dels efectes que la reproducció assistida podia tenir en contra de l'apoderament i la salut de les dones. Aquesta tensió paradoxal, s'ha mantingut fins el dia d'avui, i el debat continua ben viu.

Les tècniques de reproducció assistida podien suposar una nova forma d'exercir pressió sobre les dones perquè es reproduïssin

Les primeres discussions teòriques feministes també es van distribuir d'acord amb les dues principals línies de posicionament. En primer lloc, existia una certa desconfiança pels canvis socials provocats pel desenvolupament científic, on els costos d'aquestes tècniques de reproducció assistida es temia que recaurien sobre les dones, tant a través del control mèdic i patriarcal, com de les expectatives heteronormatives existents sobre aquestes tècniques. En segon lloc, existien els posicionaments que estaven preocupats pel control i l'explotació de les capacitats sexuals i reproductives de les dones.

En conseqüència, els feminismes temien que les tècniques de reproducció assistida fossin manipulades per limitar l'autonomia de les dones, i que aquestes capacitats reproductives de les dones fossin utilitzades, per contra, per l'interès de l'ordre social dominat pels homes. I encara una por més: les tècniques de reproducció humana assistida podien suposar una nova forma d'exercir pressió sobre les dones perquè es reproduïssin, donat que l'existència d'aquestes tècniques, i amb l'aparició més tard de la gestació subrogada, semblava posar de manifest que no hi havia motiu aparent per no fer-ho.

D'aquesta manera, el tema central estava en el conflicte que existia entre el control social de la reproducció i el dret de les dones a controlar el seu propi cos, una constant en les lluites feministes. Així, les tècniques de reproducció assistida van esdevenir una font de profunda ambivalència per als feminismes, que han generat un debat que a hores d'ara encara no està resolt.

La gestació subrogada i el seu encaix amb els feminismes

Amb l'evolució de les tècniques de reproducció assistida, apareix la gestació subrogada, i amb ella s'amplia la llista d'ambivalències. Des que el 1980 va néixer als Estats Units Baby M,

el primer nadó nascut a través de gestació subrogada, el debat a l'intern dels feminismes va assolir una nova dimensió, tot i que va continuar polaritzat. Les feministes liberals, com ara Shulamith Firestone (1976), afirmaven que la divisió sexual es fonamentava en la diferència biològica i creien que aquesta no era impossible d'eliminar. D'acord amb elles, els avançaments en la reproducció assistida i la biotecnologia oferien la possibilitat d'assolir una revolució sexual que conduís a neutralitzar les diferències sexuals que generaven la desigualtat. L'objectiu d'aquesta revolució no era pas altre que aconseguir que les diferències biològiques entre les persones arribessin a ser culturalment neutres, ja que consideraven que la principal causa de l'explotació de les dones era aquesta divisió biològica-sexual. El feminisme liberal va adoptar, en general, una postura positiva, emfatitzant el dret de les dones a determinar els seus drets reproductius i, per tant, a decidir lliurement, per exemple, si volien o no participar com a gestants o proveïdores d'òvuls en els processos de gestació subrogada.

A l'altre extrem, es trobaven els moviments feministes que es posicionaven clarament en contra d'aquesta pràctica, apel·lant a la mercantilització dels cossos de les dones i de les seves capacitats reproductives. En particular, moltes feministes van denunciar que el poder reproductiu estigués controlat, d'una manera significativa, per un grup d'experts que treballaven en el marc del sistema patriarcal. Aquesta crítica va formar part d'un moviment més ampli que va denunciar la sobre-medicalització de l'embaràs i el part en un sistema mèdic de nou dominat pels homes. Per algunes feministes la gestació subrogada era, sobretot, un instrument més de l'opressió patriarcal, que permetia als homes intervenir i exercir un major control del cos de les dones.

Les feministes liberals emfatitzaven que les tècniques de reproducció assistida i la gestació subrogada permetrien a les dones determinar lliurement els seus drets reproductius, mentre que la resta argumentaven que eren un intent del patriarcat per apoderar-se de la capacitat reproductiva de les dones i posar-la a disposició del mercat

Aquesta posició va trobar el suport en la *Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering* (FINRRANGE). Una organització fonamental per entendre l'oposició d'alguns feminismes a la gestació subrogada, i que ha tingut una certa continuïtat discursiva a través de plataformes creades més recentment a l'Estat espanyol, com ara, *No Somos Vasijas*. La fundació de FINRRANGE el 1984 va possibilitar la suma d'un gran número de feministes de països del nord global, sota el mateix paraigua. Aquestes van rebutjar la proposta del feminisme liberal, i va optar per convertir-se en una mena de resistència feminista en contra de les tècniques de reproducció assistida i la gestació subrogada amb l'objectiu d'erradicar-les. De fet, l'organització argumentava que les tècniques de reproducció assistida en general, i la gestació subrogada en particular, eren un indicador dels intents del patriarcat per apoderar-se de la capacitat reproductiva de les dones i posar-la a disposició del mercat. Asseguraven també, que es tractava d'una pràctica

que reforçava els estereotips sobre la feminitat, i que contribuïa a consolidar d'altres estereotips sobre les dones com, per exemple, una capacitat natural per a la reproducció i la cura. D'aquesta manera, en termes generals, els posicionaments en el marc dels feminismes continuaven quedant recollits en dues posicions contraposades.

Gestació subrogada, globalització i neoliberalisme

Hem de tenir en compte que, amb la globalització de la gestació subrogada, els escenaris on aquesta esdevé possible es multipliquen, i els Estats Units deixa de ser l'única destinació disponible i, per tant, també deixa de ser l'únic marc de referència. Tot això fa que un abordatge feminista, tant teòric com pràctic, es faci molt més complex. Amb l'entrada en escena dels països del sud global els feminismes, en els seus debats, es veuen obligats a contemplar altres dimensions, que fins el moment no havien estat considerades. Les tècniques de reproducció assistida i la gestació subrogada, esdevenen també un element amb la capacitat de replicar, i inclús reforçar, les desigualtats socials respecte al gènere, la classe social, l'orientació sexual, l'origen, la nacionalitat o la identitat sexual. Aquestes desigualtats no són creades o reforçades per les tècniques de reproducció assistida i la gestació subrogada, sinó que estan fortament vinculades a les estructures socials existents en el que aquestes es desenvolupen i tenen lloc. I, per tant, acaben per reproduir i fins i tot agreujar les desigualtats existents.

Per algunes acadèmiques i activistes feministes del sud global, que han analitzat àmpliament la gestació subrogada al continent asiàtic, com ara Amrita Pande (2014) o Alison Bailey (2011), la gestació subrogada no és pas un dilema moral sense resoldre, sinó una realitat estructural que necessita ser entesa i abordada rigorosament. D'acord amb elles, els contractes de gestació subrogada no són morals ni immorals, simplement és la manera en què funcionen les coses per a moltes dones en alguns llocs del món. Per aquestes autores, un feminisme que no contempli el mercat i les desigualtats estructurals com a elements fonamentals en els processos de gestació subrogada, així com el desequilibri entre els actors que participen en ella, no serveix. D'acord amb les autores, sense un coneixement situat de les diverses realitats i l'abolició de discursos occidentals quant a l'explotació de les dones, no es pot avançar en un abordatge efectiu de la gestació subrogada.

Les representacions eurocèntriques de la gestació subrogada no poden incorporar la realitat de països on la gestació subrogada comercial s'ha convertit en una ocupació temporal i estratègia de supervivència per a moltes dones. En aquest context, la gestació subrogada no es pot veure només a través d'un prisma ètic o moral, sinó que es tracta d'una realitat estructural, amb actors i conseqüències reals. D'acord amb Pande (2014), només si som capaces d'entendre com les dones que fan de gestants experimenten i defineixen la gestació subrogada, serà possible desenvolupar un coneixement de les realitats i experiències de les dones en la gestació subrogada.

Per tant, amb la globalització de la gestació subrogada i la complexitat que aporta al seu abordatge i teorització, sorgeixen també altres posicionaments en els feminismes que tenen una mirada de caire més global i interseccional sobre el fenomen. Aquests feminismes

afegeixen, doncs, un tema fonamental pel debat, que és el context socioeconòmic en què té lloc la gestació subrogada, posant de manifest quin és el paper que juga el mercat i el neoliberalisme en aquests processos.

Els contractes de gestació subrogada són la manera com funcionen les coses per a moltes dones en alguns llocs del món. Segons algunes acadèmiques feministes del sud global, un feminisme que no contempli el mercat i les desigualtats estructurals en els processos de gestació subrogada no serveix

Així doncs, la dimensió global de la gestació subrogada conjuntament amb les desigualtats que hi van associades, provoquen que els feminismes hagin de plantejar-se quin és el marc global socioeconòmic en què aquestes pràctiques tenen lloc. El neoliberalisme està en expansió constant, i els avenços en l'àmbit de la reproducció assistida no deixen d'ampliar tot allò el que es relaciona amb la reproducció humana que es susceptible de ser mercantilitzat.

De fet, autores com Saskia Sassen (2003) han estudiat com, en termes generals, es pot establir una relació entre la recessió del benestar, un mercat laboral més competitiu, i que les dones es vegin obligades a inventar nous nínxols productius en l'economia informal. Això, vol dir que les dones acostumen a mantenir-se a elles i les seves filles i fills reformulant les seves capacitats femenines de maternitat i sexualitat com actius negociables, que poden ser intercanviats per diners a través dels treballs de cures o del treball sexual, però també a través de la provisió d'òvuls i la gestació subrogada.

D'acord amb aquesta lògica, donada la capacitat reproductiva dels cossos de les dones, el seu cos també es converteix en una mercaderia amb valor afegit, un biovalor, com apunta Catherine Waldby (2014), que té el potencial d'estar disponible, transferible i obert a la comercialització en el marc d'un mercat molt lucratiu. Tant la provisió d'òvuls com la gestació subrogada, inclús quan són desenvolupades d'acord amb el model altruista, col·loquen les dones en el que algunes autores han anomenat les bioeconomies reproductives, que es basa en el treball i els teixits reproductius. Aquest fenomen es relaciona tant amb la transferència de gàmetes com amb els serveis reproductius entre països, com ara a través del moviment de persones que tenen problemes de fertilitat i busquen determinats serveis o gàmetes, és a dir, viatgen on aquells serveis i o material genètic, són més accessibles legalment o econòmicament.

Per tant, davant aquest escenari, sembla que la única alternativa per als feminismes és pensar en quines condicions volem que es desenvolupi la gestació subrogada al món, perquè pensar només en com la volem a casa nostra no és viable, ja que la capacitat global i descentralitzada del fenomen no ho permeten, i això ens obliga a pensar en termes globals. De la mateixa manera, sota aquesta premissa, pensar en una prohibició arreu, no és viable com a model. Així doncs, potser la solució passa per contemplar la gestació subrogada en tota la seva complexitat, i pensar un model en el que els drets de totes les persones que hi

participen en el procés siguin garantits.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bailey, Alison. (2011). Reconceiving surrogacy: toward a reproductive justice account of Indian surrogacy. *Hypatia*, 26(4), 715–741. doi: 10.1111/j.1527-2001.2011.01168.x

Firestone, Shulamith. (1976). *La dialèctica del sexe: en defensa de la revolució feminista*. Barcelona: Kairós.

Pande, Amrita. (2014). *Wombs in labor. Transnational commercial surrogacy in India*. Nueva York: Columbia University Press.

Sassen, Saskia. (2003). *Contra geografías de la globalización: género y ciudadanía en los circuitos transfronterizos*. Madrid: Traficantes de Sueños.

Waldby, Catherine. (2012). Reproductive labour arbitrage: trading fertility across European Borders. En M. Gunnarson & F. Snevaes, *The Body as Gift, Resource, and Commodity: Exchanging Organs, Tissues, and Cells in the 21st Century* (pp. 267– 295). Huddinge: Södertörn University.

Anna Morero

Anna Morero és professora associada al Departament de Sociologia de la Universitat de Barcelona, investigadora i activista feminista. Els seus interessos de recerca estan relacionats principalment amb l'estudi de la construcció social de les tecnologies reproductives, les violències masclistes i la sexualitat. Ha participat en diverses investigacions i ha publicat diversos articles divulgatius i científics en aquests àmbits.